

Forrás: <http://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2012/06/szabo-marta-az-uj-nemzeti-alaptanterv-ember-es-tarsadalom-muveלטsegterulete-03-01-07/>

Szabó Márta

*Az új Nemzeti alaptanterv
Ember és társadalom műveltségterülete*

1. A Nemzeti alaptanterv 2012 (NAT4) kiemelt céljai

A Nemzeti alaptanterv (NAT) korrekciója, és ennek keretei között az Ember és társadalom műveltségterület módosítása az oktatási államtitkár által 2010 végén kinevezett NAT Bizottság útmutatásai alapján indult meg. Az előmunkálatok azonban már 2010 augusztusában megkezdődtek, amikor *dr. Hoffmann Rózsa* államtitkár asszony meghívására mintegy 50 közoktatási szakember (egyetemi oktatók, kutatók, gyakorló pedagógusok) egy hétig önkéntes munka keretében vitatta meg a változtatás lehetséges irányait, egyben javaslatot dolgozott ki a NAT közműveltségi tartalmakkal történő kiegészítésére.

Az Ember és társadalom műveltségi terület előzetes tervezetének kidolgozásában *dr. Hermann Róbert* történész, *dr. Kaposi József*, az OFI – akkor még – főigazgató-helyettese, *dr. Katona András* történész, történelemdidaktikus és Szabó Márta középiskolai tanár vettek részt. Az együttműködés eredményeként, még a jelzett hét végére kialakult a változtatások jövőbeli kerete, valamint a tematika elrendezésének fő szempontjai.

A 2011 elején meginduló munka során – az előzetes egyeztetéseknek, valamint a NAT Bizottság későbbi megrendelésének megfelelően – a NAT 2007 egyes részeit továbbra is érvényesnek tekintették. Így az EU kompetenciák megfogalmazását, a kiemelt fejlesztési feladatokat, a műveltségterületek megnevezését és számát, a műveltségterületen belüli fejlesztési feladatokat (ide értve a táblázatokban szereplő közlések jelentős részét) is elfogadták – azokon nem állt szándékukban változtatni.

Legnagyobb változtatást természetesen a szöveg közműveltségi tartalmakkal való kiegészítése jelentette. Fontos azonban kijelenteni: a közműveltségi elemek listájával a bizottságok nem kívánták/kívánják azt sugallni, hogy azok egyben a tanórai feldolgozás mélységét, sorrendjét is jelentik.

A műveltségi területek közös kiemelt céljai: a tevékenykedtetés (cselekvő részvétel, kísérlet, megfigyelés) középpontba állítása; az informatika alkalmazása; a szociális kompetenciák sokirányú fejlesztése; a közösségi élethez, a munka világába való belépéshez szükséges képességek és ismeretek; az egészséges életmód kialakítása; az aktív részvétel, öntevékenység és a kreativitás biztosítása; a médiumok alkotó használata.

Az oktatási tartalmakat a bizottságok az elvonatkoztatás azon szintjén kívánták megfogalmazni, amely „... még tartalomként értelmezhető, és magában hordozza az újabb és újabb kifejtési szintek, részletezések kerettantervi lehetőségét, beleértve az eltérő iskolatípusokból, tantervi programokból adódó különbségek lehetővé tételét”.¹

A műveltségi területek mindegyike kiemelten foglalkozik az információk gyűjtésével és kritikai értelmezésével; az egyes iskolai fokozatokon ismétlődő szempontok szerint spirálisan bővülő ismereteket tartalmaz; nem lezárt rendszerként jelenik meg. A felsorolt témák terjedelme, feldolgozásának mélysége eltérő lehet. A közműveltségi tartalmak

kiemelik a tudás örömeinek, a beleélésnek, a személyes véleményalkotásnak és a társas tanulás különböző formáinak tanulásban betöltött fontos szerepét.

2. „Ember és társadalom”

A műveltségi terület bevezetőjében összefoglaltuk a tematika tagolásának alapelveit. Eszerint: *„Fő területei: történelem; erkölcsstan, etika; hon- és népismeret; társadalmi, állampolgári és gazdasági ismeretek, filozófia.”*² A műveltségterület tartalmainak elsajátítása pedig szervesen összekapcsolódik az anyanyelvi kommunikáció, a digitális kompetencia, a hatékony önálló tanulás, a szociális és állampolgári kulcskompetencia fejlesztésével.

Az Ember és társadalom műveltségi terület témakörökbe szervezett tudásanyagának elsajátítása teremti meg azokat a kognitív és affektív feltételeket, amelyek megalapozzák az egyénnek a társadalom összetett viszonyrendszerén belüli eligazodását támogató problémamegoldó gondolkodás kialakulását. Mit is kap a diák az ún. „humán tárgyak” tanulása által? *„... A bennük megismert dolgok elsősorban azt nevelik bennünk, ami a legemberibb: gondolkodási és akaratú kultúránkat. Ez a nevelés mindig valami egyedien keresztül történik. [...] az egyedi tapasztalatokon keresztül jut tárgyakhoz intellektusunk. Bár ezek egyediségükben kikerülhetetlenek, mégis nem egyediségük kedvéért fontosak. Azáltal válnak humán tárgyakká, hogy az emberben kibővült élettapasztalataivá lényegülnek át, méghozzá legfontosabb életrétegünkben.”*³

A tudás szélesebb értelmezése kikényszeríti a tudáselsajátítás hatékonyságának növelését. *„...anyagot tanítsunk-e, vagy képességet fejlesszünk? Képességet nem lehet anyag nélkül fejleszteni, anyagot nem lehet a képesség megmozgatása nélkül birtokba venni. Az anyag a képesség tápláléka, a képesség az anyag megemésztettsége”*⁴ – e szoros összefüggés nélkül elképzelhetetlen az „Ember és társadalom” műveltségterület tartalmainak iskolai tanulása is. A nemzetközi gyakorlatban mind a fejlett, mind a fejlődő oktatási rendszerek esetében találunk példákat inkább kompetencia-, vagy inkább ismeretközpontú tartalmi szabályozásra, az oktatáspolitikai szigorúbb vagy lazább központosító törekvéseire, illetve az ilyen törekvéseknek a tanulók tudására gyakorolt hatására, de általában e kettő minden szabályozó dokumentumban megtalálható.⁵

3. Az Ember és társadalom műveltségterület tematikájának kiválasztási elvei

Az Ember és társadalom műveltségterületnek a 2007-es NAT3-ban megfogalmazott fejlesztési területeit beillesztettük az új dokumentumba, érdemben nem módosítottuk, csupán a közoktatási rendszer egyes képzési szintjeihez rendeltetn megjelenített tevékenységformákban megnyilvánuló progresszió átláthatóbbá tételére, a tevékenységformáknak a műveltségi terület egészére vonatkoztatható megfogalmazására, kiegészítésére, valamint a tematikában egyébként megjelenő tartalmi elemek kivételére szorítkoztunk. (Emellett csupán az igen általánosnak tűnő A reflexiót irányító kérdéseket hagytuk el.)

Ejtsünk itt néhány szót az elmúlt évtizedek egyik legszerteágazóbb, legizgalmasabb és legtermékenyebb nemzetközi történelemdidaktikai diskurzusáról⁶, amely a műveltségfogalom újragondolásához, újrafogalmazásához vezetett, és amelynek során a nemzetközi tantervirodalomban számos ország kialakította a saját válaszait, megoldási javaslatait. Az Ember és társadalom műveltségi terület kidolgozásával megbízott munkacsoport szintén kísérletet tett erre.

Miről is szólt ez a párbeszéd? A közoktatás egyik alapvető funkciója a nemzeti műveltség közvetítése abból a célból, hogy az állampolgárok megértsék egymást a közügyekről folytatott demokratikus diskurzus során. Nyilvánvaló, hogy ennek nemcsak tisztán nyelvi, hanem műveltségbeli összetevői is vannak, amelyek biztosítják az utalások és metaforák közösségét, azaz – elvileg – megalapozzák a diskurzusközösséget. *Esterházy Péter* szép megfogalmazását felidézve: "A tradíció azért jó, fontos, mert nem kell folyton külön mindent átgondolni, elég csak az egészet. Aki az egészről gondolkodik, az nincs egyedül." A diskurzusközösség ezeken a "közös átgondoltságokon" alapul, amelyek viszont csak a hagyományban gyökerezhetnek. A közoktatásnak ezt a feladatát és felelősségét nevezhetjük – talán némelyek számára riasztó szóval – nemzetépítésnek."⁷

4. Az Ember és társadalom műveltségterület közműveltségi tartalmai

„Az ember világa”

„Az Ember és társadalom műveltségi terület megismerteti a társadalmi együttélés történetével, alapelveivel és főbb intézményeivel; betekintést nyújt a civilizáció folyamatába, a kultúra életébe.” Ez a mondat adja az első támpontot az Ember és társadalom műveltségterület tartalmainak kijelöléséhez, amelynek fő jellemzőit, részterületeit, fő fejlesztési feladatait a bevezető következő sorai mutatják be:

„Fő területei: történelem; erkölcstan, etika; hon- és népismeret; társadalmi, állampolgári és gazdasági ismeretek, filozófia. Együttesen hangsúlyos szerepet töltenek be a köznevelési feladatok sikeres megvalósításában, hiszen jelentős mértékben hozzájárulnak ahhoz, hogy a tanulók a haza felelős, hasznos polgáraivá váljanak; reális önismeretre és szilárd erkölcsi ítélőképességre tegyenek szert; képessé váljanak az önálló tájékozódásra, véleményformálásra és cselekvésre; megismerjék és megértsék a természeti, társadalmi, valamint kulturális jelenségeket, folyamatokat.

A társadalomismeret és az állampolgári ismeretek tartalmainak feldolgozása jó alapot ad a tudatos közéleti részvételhez, és a kulcskompetenciák kialakításán keresztül erősíti a demokrácia értékeinek (többek között a jogállamiság, részvétel a döntéshozatalban, a társadalmi igazságosság, az önrendelkezés, a szolidaritás, a tolerancia, az együttélés) tiszteletét.

Az Ember és társadalom műveltségi terület legfontosabb általános fejlesztési feladatai:

- a személyiségi és emberi jogok tiszteletére, az erkölcsi értékekre nevelés;
- a nemzettudat és állampolgári ismeretek kialakítása, tudatosítása, fejlesztése;
- a társadalmi igazságosság, méltányosság és szolidaritás értékeinek tudatosítása;
- a társadalmi, gazdasági problémák iránti érzékenység megteremtése;
- a környezetért és fenntarthatóságért érzett felelősség kialakítása;
- más kultúrák megismerése és elfogadása, különös tekintettel a Kárpát-medencében együtt élő népekre, vallásokra;
- a demokratikus intézményrendszer működésének megértése;
- az egyenlő bánásmóddal és esélyegyenlőséggel kapcsolatos ismeretek és készségek fejlesztése;
- a társadalomtudományi szemlélet és gondolkodás kialakítása, az ilyen természetű problémák vizsgálatához és elemzéséhez szükséges készségek kialakítása és fejlesztése.

Szabó Márta: Az új Nemzeti alaptanterv Ember és társadalom műveltségterülete

A társadalomtudományi műveltség többrétegű. Nemcsak ismereteket, hanem intellektuális eszközöket is biztosítani kell a diákoknak ahhoz, hogy képesek legyenek reflektálni és kritikusan értékelni, mert csak így alkalmazhatják hatékonyan a megszerzett tudást.”⁸

A történelem

A történelem területén a tartalmak körülhatárolásakor szem előtt tartottuk a feldolgozás lehetséges súlypontjainak, módszereinek sokféleségét.

A tananyag mind az 5-8., mind a 9-12. évfolyamon ugyanazt a 11 témát tartalmazza:

1. *Az őskor és az ókori Kelet.*
2. *Az antikvitás.*
3. *A középkori Európa.*
4. *A magyarság történetének kezdetei és beilleszkedése Európába.*
5. *A világ és Európa a kora újkorban.*
6. *Magyarország a XVI-XVIII. században.*
7. *Forradalmak és a polgárosodás kora Európában és Magyarországon.*
8. *A nemzetállamok kora.*
9. *Hazánk és a nagyvilág a XX. század első felében.*
10. *Hazánk és a nagyvilág a XX. század második felében.*
11. *A globalizálódó világ és Magyarország.*

A történelemtanítást mindkét képzési szinten át kell hatnia a narratív megismerési mód⁹ alkalmazásának. Ezt figyelembe véve az 5-8. évfolyamokon a témák megnevezése inkább az eseménytörténetre utal, és többnyire megjelenik bennük a legjelentősebb történelmi személyiségek, eseménysorok neve is. A középiskolai tananyag építeni kíván a korábbi évfolyamokon elsajátított ismeretekre: azokat nem (esetleg részben) ismétli meg. A közműveltség tartalmainak elmélyítése, alkalmazási szintű elsajátítása csak így lehetséges. Az 5-8., illetve a 9-12. évfolyamokon zajló történelemtanítás az azonos témaköröket nem egyszerűen újabb tananyaggal bővíti (koncentrikus tananyag-elrendezés). A középiskolai történelemtanítás fókuszába olyan új jelenségek kerülnek, amelyek eltérő, inkább értelmező jellegű prezentációt igényelnek. A továbbra is alkalmazható és alkalmazandó elbeszélő, leíró magyarázó eljárások¹⁰, a tevékenységközpontú feldolgozási módokat fokozatosan és egyre sűrűbben átszövő elemző eljárások alkalmazását is feltételezi (spirális elrendezés).

Ez az elgondolás a rendszerváltozás utáni évtizedekben mind a történelem, mind a történelemdidaktika tudományának művelői részéről már megfogalmazódott. Komoróczy Géza így fogalmazta meg az alsó- és a középfokú oktatás keretei között alkalmazott eljárások fő különbségeit: *„A történelem anyaga nem eleve adott, mint – mondjuk – az ábécé, ezért a különbségek egy része nyilván tartalmi lesz. Még fontosabb azonban a módszer és a szemlélet különbsége. Elemi szinten a történelem történetei a legfontosabbak: az események, az elbeszélés, a szereplők, a színterek. Máshol is, de különösen a kisiskolások tanításában, vissza kell térnünk a történetekhez. (... persze, már nem lehet meg a modern történetírás eredményei és részben módszerei nélkül, de a rendezőelvé mégis az elbeszélés.) Középszinten már az elemzésre is lehetőség van: források elemzésére, összefüggések keresésére. Az elemzés igénye megteremti az új tényanyag feltárásának és megtanításának módját.”¹¹*

A történelemdidaktika szempontjait F. Dárdai Ágnes és Kaposi József így világította meg: *„[...] A történelmi tanulás mindenekelőtt történelmi gondolkodást jelent, annak a képességnek a birtoklását, hogy a tanuló a múlt-jelen-jövő hármasság dimenziójában tudjon*

Szabó Márta: Az új Nemzeti alaptanterv Ember és társadalom műveltségterülete

gondolkodni, hogy életkori sajátosságainak és fejlettségi szintjének megfelelően ismerje és tudja alkalmazni a történettudomány vizsgálati eljárásainak legfontosabb alkotóelemeit (történeti probléma felismerése, megfogalmazása – a heurisztika, a kritika, az interpretáció módszereinek ismerete és alkalmazása – történeti probléma megoldása válaszadással és ítéletalkotással).¹²

A tananyag koherenciáját, az elmélyítést is támogatják az úgynevezett „hosszmetszeti témák”:

5–8. évfolyam	9–12. évfolyam
Társadalmi helyzet, életmód, életviszonyok	
<ul style="list-style-type: none"> – Gyermek nevelése, oktatása – Család, lakóhely – Falvak és városok, urbanizáció – Hétköznapok és ünnepek – Öltözködés, divat – Betegségek, járványok ▶▶ 	<ul style="list-style-type: none"> – Nők és férfiak életmódja és társadalmi helyzete, életformák – Szegények és gazdagok világa – Egyenlőség, emancipáció – Tömegtájékoztatás, sajtó, propaganda – Népesség, demográfia (vándorlás, migráció)
Társadalom és állam	
<ul style="list-style-type: none"> – Uralkodók és államférfiak – Birodalmak – Kisebbség, többség, nemzetiségek ▶▶ 	<ul style="list-style-type: none"> – Államformák, államszervezet – A hatalommegosztás formái, szintjei – Forradalom, reform és kompromisszum
Helyi és nemzetközi együttműködések, konfliktusok	
<ul style="list-style-type: none"> – Békék, háborúk, hadviselés – Egyezmények, szövetségek ▶▶ 	<ul style="list-style-type: none"> – Függetlenség és alávetettség – Kisállamok, nagyhatalmak
Természet és technika kölcsönhatása	
<ul style="list-style-type: none"> – A földrajzi környezet – A természetformálás és -átalakítás hatásai – Közlekedés, úthálózat, hírközlés – Felfedezők, feltalálók ▶▶ 	<ul style="list-style-type: none"> – Erőforrások és termelési kultúrák – A technikai fejlődés feltételei és következményei – Fölzárkózás, lemaradás
Kultúrák, vallások és eszmék	
<ul style="list-style-type: none"> – Hasonlóságok és különbségek – Népek és vallások egymásra hatása, együttélése – A világvallások alapvető tanításai, vallásalapítók, vallásújítók – Történelemformáló eszmék ▶▶ 	<ul style="list-style-type: none"> – Korok, korstílusok – Vallások szellemi, társadalmi, politikai gyökerei és hatásai – Világkép, eszmék, ideológiák, társadalomkritika – A fanatizmus jellemzői és formái

1. táblázat: Ismétlődő/visszatérő és hosszsmetszeti témák a NAT 2012 történelem részében

Ezek azok a hazai történelemtanításban már meghonosodott dimenziók, amelyeknek megjelenítését a kronologikus tematika lakonikus címszavai nem tették lehetővé, de amelyek nélkül a NAT egy pusztán eseménytörténeti szempontú történelemtanításhoz vezetne vissza, pedig szándéka ezzel épp ellentétes.

A kronologikus, korszakok megnevezésén alapuló tematika is azonban lehetőséget biztosít arra is, hogy a kerettantervekben egy tartalmában is, módszereiben is komplex, sokszempontú történelemtanítás képe körvonalazódjék. A hosszsmetszeti témákat nem különálló tematikus egységként kell elképzelni és kezelni, hanem a történelem tananyagának mélységeként, a tér és idő koordinátái mellett a harmadik dimenzióként, egyeseket közülük

Szabó Márta: Az új Nemzeti alaptanterv Ember és társadalom műveltségterülete

hagyománnyal. Nem kész válaszokat kínál, hanem a kérdések felismerésére és értelmezésére törekszik. A morális helytállás értelmének sokoldalú megvilágításával segít különbséget tenni jó és rossz döntés között. Az etika oktatása feltárja és fogalmilag megragadhatóvá teszi azokat az értékeket, amelyekben a társadalmi együttélés bevett normái alapulnak és segíti a kulturális sokszínűség értékének felismerését.”¹⁶

Az Etika, valamint az Erkölcstan területének pedagógiai sajátosságait a bizottság által kidolgozott első munkaanyag a következőképpen mutatja be: „A közoktatásnak, amikor a mindennapi életben nélkülözhetetlen etikai ismereteket kíván nyújtani, tiszteletben kell tartania az egymástól különböző világnézetű emberek jogát ahhoz, hogy a saját erkölcsi meggyőződésüket követhessék, amennyiben ezzel nem sértik mások emberi méltóságát, vagy a társadalmi együttélés bevett normáit. A tanártól sem azt kívánja, hogy rejtse el saját elkötelezettségét, hanem őszinte – és mások felfogására nyitott – állásfoglalást követel, ugyanazt, amire remélhetőleg tanítványait is bátorítani fogja.

Az etika nem helyettesíti a vallási ismereteket, és nem a hitoktatás alternatívája. A keresztények erkölcsi világképének középpontjában az ember kiválasztottságának hite, és a kegyelem mindenhatóságába vetett reménység áll. Ezen az alapon bontakozhatott ki a sajátos európai etikai gondolkodás, amelynek alapelve a lelkiismeret szabadsága, az önálló erkölcsi mérlegelésre képes, tetteiért felelős személy méltóságának elismerése. A fellépő irányzatok túlnyomó többsége nem a keresztény tanítás ellenében, hanem e hagyomány talaján vagy azzal eleven párbeszédben törekedett az etika e világi megalapozására. A valláserkölcs és a különféle világi etikák hívei között igen lényeges kérdésekben összekötő kapocs a másik ember iránti tisztelet, részvét és megértés igénye, a kényszermentesség követelménye, tilalma, valamint az a meggyőződés, hogy az ember felelőssége nem korlátozható és nem relativizálható sem természeti, sem történelmi szükségszerűségekre hivatkozva. A döntő különbség az egymással vitázó kinyilatkoztatás-, felelősség-, természet-, szabadság-, haszon- és megegyezés-elvű etikák között inkább az erkölcstan megalapozása körül mutatkozik. Elsősorban nem abban, hogy mi a jó, hanem abban, hogy az etikai diskurzusban melyek az érvényes kijelentés ismérvei.

Az erkölcsi nevelés ellenben, amely a minden emberben jelenlevő erkölcsi érzék kiművelését segíti, nem egyik vagy másik tantárgy feladata, hanem áthatja az iskolai szituáció egészét. Minden tárgynak, a pedagógus valahány tudatos és önkéntelen megnyilvánulásának, az osztályközösség együttlétének és az iskolai környezet minőségének a maga egészében van erkölcsi jelentősége. Az erkölcsi érzék kiműveléséhez az erkölcsi problémák felismerésére van szükség. Az együttérzés, méltányosság és segítőkészség kialakulásában döntő szerepet játszik a mások sorsáért viselt felelősség belátása. A tudatos életvezetés olyan jellemvonásokat követel, melyek az ifjúkori elköteleződés nyomán erősödnek meg bennünk. Az önismeret és a vitakészség fejlődésére csak akkor számíthatunk, ha a tanuló tájékozódni tud az érvek és érvelési módok sokféleségében. Ez megfordítva is igaz: a tananyag elsajátításának erős ösztönzője lehet, ha abban a diák saját magatartásdilemmáira keres és talál választ. [...]”¹⁷

Az Erkölcstan, etika részműveltségi terület tartalmait az alábbi táblázatban szereplő témákhoz kapcsolódnak:

ERKÖLCSTAN		ETIKA
1-4. évfolyam*	5-8. évfolyam	9-12. évfolyam
1. Ön-és társismeret 2. Értékek és normák	1. Az emberi természet. 2. Erkölcsi személyiség, emberi társaság. 3. Társas kapcsolatok. 4. Az emberi társadalom. 5. A vallás világa. 6. A kereszténység és Európa.	1. Az erkölcsi gondolkodás alapjai. 2. Törvény és lelkiismeret. 3. A kapcsolatok világa. 4. Korunk erkölcsi kihívásai.

2. táblázat: A NAT 2012 Erkölcstan, etika tematikája

* Az Ember és társadalom Történelem tematikájának, másrészt a NAT egyéb műveltségterületeinek azon fejlesztési követelményei és tartalmi, melyek a fenti beszélgetési témákat, magatartásmintákat, életvezetési normákat közvetítik.

Hon- és népismeret

A hon- és népismeret a tananyagban keresztül az érzelmi nevelés terén a hazafiságra nevelés, a haza iránt érzett felelősségtudat, elkötelezettség kialakítása szempontjából kap kulcsszerepet.

„A hon- és népismeret tartalmazza nemzeti kultúránk nagy múltú elemeit, a magyar néphagyományt, valamint a hazánkban élő nemzetiségek kulturális emlékeit, szokásait, kulturális jelenét.

Teret biztosít azoknak az élményszerű egyéni és közösségi tevékenységeknek, amelyek a család, az otthon, a lakóhely, a szülőföld tiszteletét alapozzák meg. Segíti az egyéni, családi, közösségi, nemzeti, nemzetiségi identitástudat és történelmi tudat kialakítását.

Tudatosítja a tanulóknál, hogy saját hagyományaik, nemzeti értékeik megismerése, elsajátítása révén nyitottá válhatnak a velünk élő nemzetiségek, vallási közösségek, a szomszéd és a rokon népek, valamint a világ többi népének kultúrája, az egyetemes értékek iránt is.”¹⁸

Társadalmi, állampolgári és gazdasági ismeretek

Ez a terület olyan sajátos társadalmi irányítót kíván az iskola világából kilépő diákok kezébe adni, amely a munka, a pénzügyek, a jog világában, polgárként – állampolgárként rájuk váró feladatok, problémák közötti eligazodás során támogatja, segíti tovább őket – hasznos ismeretekkel, és – kizárólag közvetlen, személyes élmények, helyzetek megélése során megszerezhető – tapasztalatokkal.

„Ezen ismeretkör legfőbb feladata, hogy reflektáljon a diákok társadalmi tapasztalataira. Célja, hogy a különböző társadalomtudományok (szociológia, szociálpszichológia, politológia, jogtudomány, közgazdaság-tudomány stb.) nézőpontjából mutasson be jelenségeket, problémákat, és segítse a tanulókat ezek értelmezésében, következtetések megfogalmazásában. A tartalmak feldolgozása olyan személyes tapasztalatra építő készségfejlesztő módszerek alkalmazását teszi szükségessé, amelyek megalapozzák és fejlesztik a diákok szociális, erkölcsi és jogi érzékét, valamint erősítik problémamegoldó gondolkodásukat.”¹⁹

A Társadalmi, állampolgári és gazdasági ismeretek nevében is integratív terület: társadalomtudományi ismereteket, politikai és szociális mintákat, készségeket közvetít.

Szabó Márta: Az új Nemzeti alaptanterv Ember és társadalom műveltségterülete

Szemlélete az aktuális társadalmi gyakorlaton, illetve a diákok társadalmi tapasztalatain alapul, módszertani sajátossága az induktivitás, oktatása tehát elképzelhetetlen személyes élményekre építő készségfejlesztő módszerek nélkül. A tanórai munka egyfajta „... társadalmi gyakorlótér, ahol a diákok megismerkedhetnek a társadalmi viszonyok valóságos működésével, erősíthetik döntési- és problémamegoldó készségeiket, empátiájukat és toleranciájukat”²⁰. „Lényegi eltérést jelent a tárgy tényleges funkciójától és szemléletétől, ha kizárólag a diákok személyes érdeklődésére, tapasztalataira építjük az óra menetét. [...] A tananyag témái előre meghatározott fogalmi rendszer alapján kerülnek egymás mellé. [...]”²¹

5-8. évfolyam	9-12. évfolyam
1. Társadalmi szabályok.	1. Társadalomismeret
2. Állampolgári alapismeretek.	2. Állampolgár vagyok.
3. Pénzügyi és gazdasági kultúra.	3. Pénzügyi és gazdasági kultúra.
4. A munka világa.	4. A munkavállalói szerep
	5. Változások a mindennapi életben.

3. táblázat: A NAT 2012 Társadalom, állampolgári és gazdasági ismeretek tematikája

Filozófia

A filozófia területe korábban nem szerepelt a NAT műveltségi anyagában, és jelenlegi beillesztését viták, dilemmák övezték. Bár tudományos diszciplínaként nem tartozik a közműveltség könnyen, illetve szélesebb körben hozzáférhető rétegébe, a tudás mibenlétéről szóló ismeret nem hiányozhat az iskolai műveltség foglalatából: „A különböző korok és kultúrák filozófiai szövegeinek tanulmányozása elősegíti a kritikai gondolkodást, a problémaérzékenység fejlesztését, az önálló véleményalkotást és más gondolkodásmódok megértésének képességét. A filozófiai rendszerek azokat a legáltalánosabb fogalmi kereteket kínálják, amelyek között tapasztalataink világát mint összefüggő egységes egészet gondolhatjuk végig.

A filozófiai tartalmak feldolgozása többféle módon történhet, így lehet például kultúrtörténeti súlypontú, az interdiszciplinaritást hangsúlyozó, kronologikus, problémacentrikus felépítésű, vagy a filozófiai diszciplínák felől közelítő tematikus szerkezetű.”²²

***

Ezúton szeretnénk megköszönni a tantervi munkálatok során felkért kollégák szakmai javaslatait, valamint a NAT társadalmi vitája során az OFI honlapjára beérkezett, a műveltségi terület jobbítását szolgáló észrevételeket, melyeket kiadók, szakmai szervezetek, tanári közösségek, civil egyesületek és magánszemélyek egyaránt küldtek. A végső anyag megformálásakor ezekből sokat figyelembe tudtunk venni.

JEGYZETEK

1. A NAT bizottság írásos ajánlásából. OFI, 2011. (Kézirat)
2. 110/2012. (VI. 4.) Kormányrendelete a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról
3. DOBSZAY László (2011): A haszontalan tudományok. <http://www.parlando.hu/Dobszay-Haszontalan.html> [2012. február 15.]
4. Uo.
5. A decentralizált tartalomszabályozás egyaránt vezethet a tanulók tudásszintjének emelkedéséhez vagy csökkenéséhez. Az utóbbi években például a decentralizált tartalomszabályozás Svédországban a tanulók tudásának hanyatlásához, a tanulók különböző csoportjainak tudása közötti különbségek növekedéséhez, míg Hollandiában az oktatás tartalmainak szigorúbb központi meghatározása a tudásszint jelentős növekedéséhez vezetett.
6. KAPOSÍ József (2009): *Az új történelemérettségi hatása a történelemtanítás megújítására (Az új történelemérettségi kidolgozása hazai és nemzetközi kontextusa, a vizsga műveltségképe, tudásfelfogása, követelményei és hatása a tananyagtartalmakra, tankönyvekre, pedagógiai praxisra és a tanárképzésre)* Doktori (PhD) értekezés, Pécs
7. KNAUSZ Imre (2011): Műveltség és motiváció a közoktatásban. *Egyenlítő*, IX. évf. 9. sz. 7-13.
8. 110/2012. (VI. 4.) Kormányrendelete a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról
9. LÁSZLÓ János (1999): *Társas tudás, elbeszélés, identitás. A társas tudás modern szociálpszichológiai elméletei*. Scientia Humana – Kirosz, Budapest
10. FALUS Iván (szerk.) (1998): *Didaktika*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 285-296.
11. KOMOROCZY GÉZA (1991): Rendszerváltás a történelemtanításban. *Rubicon*, II. évf. 2. sz. http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/rendszervaltas_tortenelemtanitas/ [2012. február 15.]
12. F. DÁRDAI Ágnes – KAPOSÍ József (2004): Az új történelemérettségről, avagy a megőrzés és megújítás egyensúlyának kísérlete. *Új Pedagógiai Szemle*, 54. évf. 11. sz. 3-12.
Máshol: <http://epa.oszk.hu/00000/00035/00086/2004-11-ta-Tobbek-Uj.html> [2012. február 15.]
13. BIHARI Péter – KNAUSZ Imre (1997): A mélység elve és a történelemérettségi. *Új Pedagógiai Szemle*, 47. évf. 3. sz. 68-80.
14. Figyelembe kell vennünk, hogy a tananyagszervezést, a tantárgyközi és a tantárgyak közötti kapcsolatok szövevényében való eligazodást az internetes, webes technológia is képes a maga módján támogatni.
15. A webes felületen megtalálható változatban a szavak betűmérete tükrözi az adott kulcsszó előfordulásának gyakoriságát, a kurzort a szóra vezetve feltűnik a kulcsszó előfordulásának gyakoriságát mutató szám, a szóra rákattintva megjelenik az összes résztéma, amelyhez az adott fogalom rendelhető.
16. 110/2012. (VI. 4.) Kormányrendelete a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról
17. Részlet az Ember és társadalom műveltségterület bizottsága által 2011 tavaszán kidolgozott munkaanyagából. (Kézirat)
18. 110/2012. (VI. 4.) Kormányrendelete a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról
19. 110/2012. (VI. 4.) Kormányrendelete a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról
20. Jakab György háttérmagyarázata a NAT Ember és társadalom bizottság által készített munkaanyagban. OFI, 2011. (Kézirat)
21. Uo.
22. 110/2012. (VI. 4.) Kormányrendelete a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról